

Hicabi Kırlangıç

MEŞRUTİYETTEN
CUMHURİYETE İRAN ŞİİRİ

(Genel Bir Bakış ve Güldeste)

Shirin Neshat

Hicabi Kırlangıç: 1966 Amasya doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Amasya'da tamamlamış, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Fars dili ve edebiyatı alanında lisans (1987), yüksek lisans (1989) ve doktora derecesi (1996) almıştır. 2001 yılında doçent, 2010 yılında profesör unvanı almıştır. 1988 yılında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmekte ve 2011 yılından bu yana Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü başkanlığını yürütmektedir. Ayrıca 2004-2005 öğretim yılında İran'da misafir öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Mevlânâ Araştırmaları Derneğinin kurucularından ve yönetim kurulu üyelerinden olan Kırlangıç, bir dönem (2006-2008) Türkiye Yazarlar Birliğinin genel başkanlığını üstlenmiştir. 2014 yılında bu göreve yeniden seçilmiştir. Evli ve üç çocuk babasıdır. Mevlâna'nın *Mecâlis-i Seb'a* adlı mensur eserini Türkçeye kazandırdı. Yine Mevlâna'nın *Mesnevi'sinin* son Türkçe çevirisini arkadaşı Derya Örs ile birlikte yaptı. İran edebiyatı alanında yayımlanmış telif ve tercüme kitap ve makaleleri vardır. Bu cümleden olarak Şirazlı Sa'dî'nin Bostan ve Gülistan'ıyla Hâfız'ın Divan'ını yeniden Türkçeye kazandırmıştır. 28 Mayıs-2 Haziran 2013 tarihleri arasında Kırgızistan'da düzenlenen Türkçenin 10. Uluslararası Şiir Şöleninde Türkiye Yazarlar Birliği tarafından verilen üç büyük ödülün biri olan Manas Büyük Ödülüne layık görülmüştür. Şiir kitapları: *Hayret Makamında* (1993), *Düşte Yürüyen Derviş* (2004). Yayına hazır şiir dosyası: *Başiboş Kıtalar*. Hicabi Kırlangıç, şimdiye kadar iki şiir kitabının yanı sıra Fars dili ve edebiyatı ve özellikle İran şiiri alanında çeşitli makaleler ve kitaplar yayımlamıştır.

MEŞRUTİYETTEN CUMHURİYETE
İRAN ŞİİRİ
(Genel Bir Bakış ve Güldeste)

HİCABİ KIRLANGIÇ

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 322
Antoloji

Birinci Basım: Eylül 2014
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
Tel: (0.312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9954-42-6

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1-2 Kızılay/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Giriş

Meşrutiyetten Cumhuriyete İran Şiirine Bir Bakış

I- Dönem Tarihi Üzerine

a) Meşrutiyet Süreci / 9

b) Pehlevi Dönemi / 14

c- İslam Cumhuriyeti / 19

II- Meşrutiyetten Cumhuriyete İran Şiiri Üzerine

a- Dönemler ve Eğilimler / 20

b- Biçim Açısından Bir Değerlendirme / 25

Şiir Güldestesi

Seyyid Eşrefuddin Hüseyinî (Nesîm-i Şimâl) / 35

Îrec Mîrzâ / 45

Ali Ekber Dihhodâ / 53

Ârif Kazvînî / 61

Muhammed Takî Meliku'ş-Şuarâ Bahâr / 69

Ebu'l-Kâsım Lâhûtî / 79

Ferruhî Yezdî / 87

Mîrzâde Işkî / 95

Nîmâ Yûşic / 105

Pejmân Bahtiyârî / 115

Muhammed Hüseyin Şehriyâr / 119

Pervîn İ'tisâmî / 131

Rehî Muayyerî / 139

Gulçîn Gîlânî / 145

Pervîz Nâtil Hânlerî / 151

Mehdî Hamîdî Şîrâzî / 155

Ferîdûn Tevellulî / 159

Menûçeher Şeybânî / 165

İsmâil Şâhrûdî / 171

Hûşeng Îrânî / 177

	Ahmed Şâmlu / 185
	Yedullah Meftûn Emînî / 201
	Ferîdûn Muşîrî / 205
	Muhammed Zuherî / 213
	Siyâvuş Kistrâyî / 219
	Sîmîn Bihbehânî / 227
	Hûşeng İbtihâc Sâye / 235
	Mehdî Ehavân-i Sâlis / 241
	Sohrâb Sipihrî / 253
	Nusret Rahmânî / 277
	Nâdir Nâdirpûr / 291
	Menûçehr Âteşî / 307
	Yedullah Ru'yâyî / 317
	Ferruh Temîmî / 327
	Mahmûd Muşerref Âzâd Tehrânî (M. Âzâd) / 333
	Mahmûd Kiyânûş / 339
	Furûg Ferruhzâd / 343
	Rızâ Berâhenî / 363
	Nimet Mirzâzâde (M. Âzerm) / 369
	Tâhire Saffârzâde / 375
	Menûçehr Neyistânî / 381
	Muhammed Hukûkî / 387
	Mansûr Ovcî / 393
	Kâzım Sâdât Eşkiverî / 399
	İsmâil Hoyî / 403
	Novzer Pereng / 411
	Hamîd Musaddık / 417
	Muhammed Rızâ Şeffî Kedkenî / 425
	Cevâd Mucâbî / 441
	Ferâmerz Suleymânî / 447
	Ahmed Rızâ Ahmedî / 453
	Muhammed Ali Sipanlu / 459
	Ali Mûsevî Germârûdî / 465

Ziyâ Muvahhid /	475
Ali Baba Çâhî /	479
Muhammed Muhtârî /	489
Muhammed Ali Behmenî /	497
Ziyâuddin Turâbî /	503
Husrev Golorhî /	507
Nasrullah Merdânî /	513
Şems Lengerûdî /	519
Ali Muallim Damgânî /	527
Fâtma Râkî /	535
Teymûr Turenc /	541
Ferişte Sârî /	545
Muhammed Rızâ Abdulmelikiyân /	549
Selmân Herâtî /	559
Kayser Emînpûr /	565
Rızâ Çayçi /	575
Resul Yunan /	579
Kaynakça /	583
Alfabetik Şair Listesi /	589

GİRİŞ

MEŞRUTİYETTEN CUMHURİYETE İRAN ŞİİRİNE BİR BAKIŞ

I- Dönem Tarihi Üzerine

*a- Meşrutiyet Süreci*¹

Safevilerin son yıllarından itibaren İran'da siyasi istikrarın yaşandığı dönemler nadirattan sayılacak kadar azdır. Safevilerin tarih sahnesinden ayrılmasından sonra kısa süren ve İran'da kısa süreli de olsa yeniden siyasi istikrar ümidi doğuran Nâdir Şâh-ı Afşar ve Kerim Hân-ı Zend iktidarlarından sonra Türkmen aşiretlerinden olup Safevilere önemli hizmetlerde bulunmuş olan Kaçarların reisi konumundaki Ağa Muhammed Hân, merkezi Şiraz'da olan Zend iktidarına son vererek 1925 yılına dek sürecek olan Kaçar hâkimiyetinin temellerini atar.

Askerî güce dayalı sert siyasetiyle İran'da siyasi birliği sağlayan ve ülkesini dış güçlere karşı da tahkim eden Ağa Muhammed Han'dan sonra tahta yeğeni Feth Ali Şah geçer ve Kaçar hanedanı bundan böyle babadan oğula intikal ederek sürer. Genel bir değerlendirme yapacak olursak, Kaçar dönemi İran tarihinde parlak bir dönem olarak değerlendirilemez.

¹ Bu kısım yazılırken şu kaynaklar göz önünde bulundurulmuştur: Ali Asgar Şemîm, *İran der Devre-i Saltanat-i Kacar*, Neşr-i Efkâr, 5. bs. Tahran 1374 (1995), s. 425-645; Abdullah Râzî, *Târih-i Kâmil-i İran*, İntişârât-i İkbâl, 10. bs., Tahran 1372 (1993), s. 528-566; Yahya Aryenpur, *Ez Sabâ tâ Nîmâ*, c. 1, s. 223-226, c. 2, s. 2-12, 199-221.

1800'lü yıllarda dünya oldukça hareketlidir. Özellikle İran çevresinde önemli gelişmeler yaşanır. Rusya, Fransa ve İngiltere bölgede güç mücadelesi vermektedir. Bölgenin hâlâ büyük gücü konumundaki Osmanlı devleti de zaman zaman bu mücadelenin içinde yer alacaktır. Bu mücadele, İran için çoğu kez kayıp getirecek niteliktedir. Bu kayıpların en önemlisi İran'ın yaşadığı toprak kaybıdır. İran, aşamalı olarak Kafkaslardaki topraklarının büyük bir bölümünü kaybetmiştir. Kaçar hükümetleri iki büyük güç arasında rahat nefes alabilmek amacıyla denge politikası izlemeye çalışmış, her iki tarafı da idare etme yoluna gitmiştir. Ne var ki ülke çok zaman iyi yönetilemediğinden son derece zayıflamış bulunan iktisadî ve siyasî kurumlar, İran'ın içinde bulunduğu buhrandan çıkmasına imkân vermemiş, yöneticiler geçici tedbirlerle günü kurtarmaya çalışmışlardır. Bu tedbirlerin en önemlisi, İran için büyük baş ağrısı haline gelen imtiyazlar konusudur. Feth Ali Şah zamanında başlayan yabancılara imtiyaz verme uygulaması, Nâsiruddin Şah zamanında oldukça artış göstermiştir. Banka kurulması, madenlerin işletilmesi, demiryolları yapılıp işletilmesi ve tütün işleme gibi birtakım imtiyazlar buna örnek gösterilebilir.

19. yüzyılda İran, sosyal bakımdan olumsuz şartlar içindedir. Yeni dünyaya ayak uyduramayan, eski düzeni iradesizce sürdüren ve kendini yenileyemeyen ülkede halk fakirdir. Esnaf ağır vergilerden bunalmıştır. İçerdeki olumsuz durumlara dışarıdan gelen baskılar, saray çevresinin müsrifliği, kötü idare ve adaletsizlik gibi unsurlar da eklenince ülke toplumsal bir patlamanın eşiğine gelmiştir. Devletin borçları yeni borçlarla kapatılmakta, alınan her borçla birlikte yeni bir imtiyaz verilmektedir. Hatta İran şahı, dünyadaki yenilikleri yarıktan görmek adına borç alarak dış seyahatlere çıkmaktadır.

Bu arada İran'ın buhrandan çıkabilmesi için kendisini yenilemesi gerektiğine inanan ve Batının tekniğini, eğitim sistemini ve kurumlarını ictibas etmek gerektiğini düşünen Mirza Takî Han Emîr Kebîr gibi devlet adamları, birtakım çalışmalar başlatmışlar, ülkede ıslahata girişmişlerdir. Bunlar arasında, matbaa kurulması, Avrupa'ya talebe gönderilmesi, Dâru'l-Funûn gibi yeni okulların

açılması, maliye reformları gibi çalışmalar dikkat çekmektedir. Ne var ki bu çalışmalar, İran'ın toparlanması için yeterli olmamıştır.

Batıya gönderilen öğrenciler ve içerideki siyasi baskılar nedeniyle İstanbul ve diğer Avrupa şehirlerine göç eden şair, yazar ve aydınlar da İran'ın modernleşmesi yolunda fikrî çaba içine girerler. Çıkarılan gazeteler, özellikle okumuş kesimin itirazlarını yüksek sesle duyurmasında önemli ortamlar haline gelmiştir. Kurtuluşun Batılılaşmakta olduğunu düşünen aydınlardan bazıları Batının tekniğini alıp hayat tarzını dışarda tutmak gerektiğini düşünürken, bazıları da hayat tarzı olarak da Batılılaşmak gerektiğini çeşitli şekillerde dile getirirler. Okumuş kesim, batıdaki, özellikle yakın komşusu Osmanlıdaki gelişmelerden haberdar olarak bunlardan etkilenmektedir. Osmanlı'da bazı ıslahat çalışmaları yapılmış, askerî alanda ve sanayide bazı iyileşmeler yaşanmıştır. Bunlardan haberdar olan aydınlar, İran'da da yeni bir dönemin başlaması gerektiğini dile getirmeye başlarlar.

Birçok kesim İran'da eski düzenin son bulması gerektiği konusunda birleşir. Esnafın ve din adamlarının bu birleşme içinde yer alışı, itirazların daha etkili hale gelmesini sağlar. Artık İran'da meşrutî yönetime geçilmesi gerektiği yüksek sesle dile getirilir olmuştur. Ülkede yaşanan kimi olaylar bu talebin dile getirilmesine vesile kılıyordu. Meselâ tütün imtiyazı etrafında gelişen olaylar, bunun tipik bir örneğidir. Şekerin pahalılaşmasına itirazlar, devletin sorumluluğu tüccarlara yıkmaya çalışması ve olayların kontrolden çıkışı da bu örneklerdendir. Bütün bu gelişmeler tek bir yöne yönelmiş ve meşrutîyet hareketi olarak somutlaşmıştır. Meşrutîyetin ilanının eşliğinde meşrutîyetçilerin talebi, baş vezir Aynu'd-devle'nin görevden alınması, İran maliyesini düzene koymak için çalışan Belçikalı Mösyö Nuz ile Tahran valisinin azledilmesi ve "adaletane"nin kurulması olarak özetlenebilir.

Meşrutîyet inkılâbı genel grevle başlar. Meşrutîyetin başlangıç sürecini ve akabinde yaşananları, Yahya Aryenpur'un anlatımından şöyle özetleyebiliriz²:

² Yahya Aryenpur, a.g.e., c. 2, s. 3-5.

“Halk ile ulema h.k. 16 Şevval 1223’te Abdu’l-Azım zaviyesinde oturma eylemi yapmaya başladı (hicret-i sugrâ/küçük hicret). Hareket Meşhed, Kirman, Fars ve diğer yerlere sirayet etti. Şah, Aynu’-d-devle’yi azletme ve “adalethane”yi kurma sözü verdi. (...) Şahın verdiği söz üzerine halkın galeyanı yatıştıysa da şah sözünü tutmadı. Üstelik göstericilere karşı sert tedbirler aldırdı ve baskı ve takibe başladı. Buna karşılık halk hareketi de şiddet kazandı ve çatışmalar başladı. (...) 23 Cumadelevvel 1324’te dükkânlar kapandı ve ulema Kum şehrine göç etti (hicret-i kübrâ/büyük hicret). Üç gün sonra Tahran halkından bir grup, İngiliz elçiliğinde eylem başlattı. (...) Hareket Tebriz, İsfahan ve Şiraz’a yayıldı. Aynu’-d-devle istifa etti. Halk nezdinde olumlu bir kişilik olarak görülen Mirza Nasrullah Han Muşiru’-d-devle onun yerine geçti. Bunun üzerine ulema Tahran’a döndü. Halkın heyecanından endişeye kapılan şah, 14 Cumadelâhir 1324’te meşrutiyet fermanını yayınlamaya ve Millî Şûrâ Meclisini kurmaya razı oldu. (...) Muzafferuddin Şah, yetersiz bir şahsiyet olmasına rağmen aslında meşrutiyete sıcak bakmakla birlikte meşrutiyet hakkında yeterli bir bilgiye sahip değildi. Ayrıca meşrutiyeti kendi iradesiyle yürürlüğe koyacak cesareten de yoksundu. Sonunda bu şekilde meşrutiyet ister istemez ilan edilmiş oldu. (...) Meşrutiyetin ilanıyla birlikte grevler sona erdi ve İran’ı terk edip Osmanlı’ya yönelmiş olan ruhaniler görkemli bir karşılama eşliğinde İran’a döndü.” (...) Birinci Meclis, 18 Şaban 1324’te Gülistan sarayında şahın katılımıyla açıldı. Hazırlanan 51 maddelik kanûn-i esâsî, Muzafferuddin Şah’ın son günlerinde (14 Zilkade 1324) şah tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi. Muzafferuddin Şah 24 Zilkade 1324’te öldü ve Muhammed Ali Mirza, aynı yılın Zilhicce ayında şah olarak babasının yerini aldı (...) Halkın Muhammed Ali Şah’a karşı suizanni fazlaydı. Şehzadelik döneminden kalan izlenimler, aydınların yeni şaha güvensizliğini artırıyordu. Artan güvensizlik ve kaygılara paralel olarak sivil örgütlenmeler de artıyordu. Muhammed Ali Şah zamanında sivil örgütlenmelerin sayısı 140’ı geçmişti. Neredeyse her gün yeni

bir gazete yayın hayatına başlıyordu. Bu gazetelerin çoğu halkı aşırılığa ve galeyana teşvik eden yayınlar yapıyorlardı. Birinci meclis, ilk başlarda güzel çalışmalar yapıp önemli kanunlar çıkarırdı. Fakat mecliste siyaseti bilmeyen çok sayıda üye vardı ve zamanla Meşrutiyet devriminin işlevini tamamladığını düşünenler ve rehavete kapılanlar çoğaldı. Özellikle esnaftan ve ulemadan olan bazı üyeler dünya olaylarını ve ülkenin içinde bulunduğu geçiş sürecini iyi takip edemediklerinden, kazanımları korumada yeterli çabayı göstermediler. Buna mukabil şah ve çevresindekiler, meclisi etkisiz hale getirmek ve bir adım ilerisinde meşrutiyete son vermek için fırsat kollamaktaydı. Sonunda şah, meclisteki rehavetten yararlanarak harekete geçti ve hicrî kamerî 1324 yılının sonlarında meşrutiyetten önce “çeyrek asır boyunca İran’da yönetimi elinde bulunduran ve meşrutiyet devrimiyle birlikte azledilerek Avrupa’da yaşamaya başlayan Emînu’s-Sultan Atabek’i İran’a çağırıp sadaret makamına atadı ve kanun-i esasîyi imzalamaktan vazgeçti.

(...) 21 Zilhicce 1324’te Tebriz halkı kepenk kapatıp Telgrafhane’de toplanarak hükümetin meşrutiyeti savsaklamasından şikâyet etti. Bunun üzerine birkaç gün sonra Şahun meşrutiyeti kabul ettiğine ve bunun gereğince hareket edeceğine dair resmî bir açıklama yayımlandı. Bu açıklamayla birlikte ortalık yatıştı.

(...) 29 Şaban 1325’te meşrutiyet kanunlarının en önemli kanunlarından olan kanun-i esasî mütemmimi yayımlandı ve böylece meşrutiyet esasları tahkim edilmiş oldu. Bu sayede üçlü kuvvetler ayrılığı ile adliye ve maliyeye ilişkin esaslar belirlenmiş oldu.”

14 Cumadelâhir 1324/5 Ağustos 1906’da Muzafferuddin Şah’ın imzasıyla ilan edilen meşrutiyetin İran için bazı önemli getirileri olmuşsa da meşrutiyetle birlikte ülkenin darboğazdan çıktığı söylenemez. Yukarıdaki alıntıda da kısmen değinildiği üzere sancılı süreç devam etmiştir. İç dengeler, dış müdahaleler ve ülkenin zihniyet olarak kendini yenileyemeyişi, İran’ın pek çok ileri adıma rağmen buhrandan çıkamayışının en önemli nedenleridir.

Muzafferuddin Şah'ın halefi Muhammed Ali Şah, meşrutiyeti uygulama konusunda istekli olmadığından meclis çalışmalarını engelleyici girişimlerden geri durmadı. Bu arada meşrutiyet ilanı için bir araya gelmiş olan farklı kesimler arasında meşrutiyet sonrasındaki uygulamalar, çıkarılması planlanan kanunlar ve yapılmak istenen reformlar konusunda fikrî ayrılıklar baş gösterdi. Daha önce İran üzerinde güç mücadelesi veren devletler de İran üzerinde yeni çalışmalar yapıyorlardı. Öteden beri İran'da etkin olan İngilizler ve Ruslar, aralarında yeni bir antlaşma yaparak İran'ı paylaştılar. Buna göre İran'ın güneyi İngilizlerin, kuzeyi Rusların nüfuz alanı olarak belirlendi. İran hükümeti ve meclis, bu konuda güçlü bir tepki gösteremedi. İç ve dış gelişmeleri gerekçe gösteren Muhammed Ali Şah sıkıyönetim ilan edip meclisi kapattı. Bu arada ülkenin kuzeyi Rus işgaline maruz kaldı. Meşrutiyet taraftarları buna tepkisiz kalmayıp harekete geçtiler. Gelişen olaylar, 1909 yılında Muhammed Ali Şah'ı tahtından etti. Yerine küçük yaştaki oğlu Ahmed tahta çıkarıldı. İçerideki karışıklıklara Rusya'nın ve İngiltere'nin müdahaleleri de eklenince, bağımsızlığı tartışmalı olan meclis 24 Aralık 1911'de yeniden kapandı.

İran, I. dünya savaşında tarafsız kaldı, ama fiilî savaş durumunu hep yaşadı. Dünya savaşı tarafları, savaşı İran topraklarında da devam ettirdiler. 1917'de gerçekleşen Bolşevik ihtilali, İran'ın nefes almasını sağladı. Sovyetler Birliğinin kuruluşu ve Türkiye'de Osmanlı saltanatına son verilip cumhuriyet ilan edilmişinden etkilenen İran, cumhuriyet konusunu bir süre tartıştıysa da başbakan Rıza Han'ın da taraftarı olduğu cumhuriyet fikri yeterli destek görmediğinden gündemden çıktı.

Bu bölümde sonuç olarak diyebiliriz ki İran meşrutiyeti, halkın desteğiyle başlamış olsa da yabancı güçlerin planlarına boyun eğmeyi yeğleyen çıkar çevrelerinin kontrolüne girmiş, neticede halk için durum istibdat dönemlerini aratmayacak vahamete ulaşmıştır.

b- Pehlevi Dönemi

Pehlevî hanedanı, İran'ın içinde bulunduğu şartları ve gelişmeleri çok iyi değerlendirerek aşama aşama yönetimi ele geçiren Rızâ

Hân tarafından kurulmuştur. Pehlevî ismi, dünyadaki milliyetçilik akımlarının İran'da da etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Herhangi bir aristokrat aileden gelmeyen Rızâ Hân, bu ismi seçerek İslam öncesi İran'la bir bağ kurmayı ve bu yolla da konumunu güçlendirmeyiş hedeflemiştir.

Mazenderan bölgesinin Sevâdkûh şehrinde bir köyde 1878'de dünyaya gelen Rızâ Han, babası ve büyük babası gibi askerlik mesleğine yönelmiştir. Albay olan babasının ölümüyle bebek yaşta yetim kalan ve ilköğrenim imkânı bulamayan Rızâ, dayısının yönlendirmesiyle askerliğe ilk adımı attı. Rusya'nın desteğiyle kurulan ve Kazak birliği adı verilen orduya katıldı. Cesareti ve zekâsı nedeniyle bu birlikte hızla ilerledi. Tuğgeneralliğe yükseldikten sonra Kazak birliğinin ilk İranlı komutanı oldu. Sovyet devriminden sonra değişen dengeler nedeniyle önemini yitiren Kazak birliklerini İngilizlerin desteğiyle yeniden toparlayan Rızâ Hân, Seyyid Ziyaeddin Tabâtabâî ile birlikte işbirliği yaparak emrindeki askerleri başkent Tahran'a sevk etti. 21 Şubat 1921'de başarıya ulaşan askerî darbe sonunda Seyyid Ziyâeddin başkanlığında kurulan hükümette genelkurmay başkanlığı görevinin yanı sıra savaş bakanı olarak da görev aldı. Çok geçmeden, Rızâ Hân'la anlaşmazlığa düşen Seyyid Ziyâeddin'in başbakanlıktan istifası sonrasında savaş bakanlığına ilave olarak başbakanlık makamını da elde eden Rızâ Hân gitgide elini güçlendirdi. Zaten pasif durumdaki son Kaçar şahı Ahmed, 26 Ekim 1923'te İngiliz elçiliğine sığındı ve akabinde de Avrupa zorunlu seyahatine çıktı. Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmişinden de esinlenerek İran'da cumhuriyet ilan edilmesi fikrini savunmaya başladıysa da bu fikir içerideki kesimler ve Rızâ Hân'ın dış destekçisi İngiltere tarafından kabul görmeyince hemen tavır değiştirerek meclis üzerindeki gücünü ve mevcut şartları kullanarak şahlık ilanı için girişimlere başladı. 12 Aralık 1925'te toplanan meclis, Ahmed Şah'ı azledip Rızâ Hân'ı şah olarak ilan etti³.

³ Rıza Han'ın yükselişi ile ilgili bilgi için bkz. Yahya Aryenpur, a.g.e., c. 2, s. 216-221.